

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора економічних наук, професора

Дергачової Вікторії Вікторівни

на дисертаційну роботу **Турана Угура**

**«Формування та оцінювання показників сталого розвитку підприємств
енергетичного сектора»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 Економіка

Вивчення тексту дисертації здобувача, опублікованих наукових праць дає підстави для надання розгорнутої характеристики основних результатів дисертації та її відповідності встановленим критеріям.

Актуальність теми дослідження та зв'язок роботи із науковими програмами, темами. Наслідки сучасних економічних процесів в Україні, що були зумовлені виникненням різного характеру ризиків, негативно вплинули на розвиток паливно-енергетичного комплексу. Багатосторонність, складність і диверсифікованість виробничо-технологічних зв'язків, втрата професійних кадрів, відсутність єдиних загальноприйнятих вимог впливає на можливість сталого розвитку вітчизняних енергетичних підприємств. Постійна трансформація ринкового середовища, зміни у зовнішньому середовищі, в умовах якого здійснюють свою діяльність підприємства, висуває нові вимоги до процесу управління. Таким чином, перед керівництвом підприємств постають питання щодо ефективного оцінювання діяльності підприємств для прийняття подальших управлінських рішень.

Вирішення окресленої проблеми вимагає поглиблення теоретичних засад і науково-методичного обґрунтування показників сталого розвитку підприємств енергетичного сектору, що зумовлює своєчасність та актуальність проведеного автором дослідження.

Актуальність дослідження підтверджується також тим, що дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних тем Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", зокрема, науково-дослідної теми "Теоретичні та методологічні основи формування та розвитку інноваційного потенціалу екосистем в контексті світових тенденцій та європейські інтеграційні

процеси", (довідка K6701, номер державної реєстрації № ДР 0117U004811), автором було розроблено та поглиблено теоретико-методологічні та методичні положення щодо формування та розвитку системи оцінювання показників сталого розвитку інноваційних підприємств Харківського регіону

Крім того робота виконувалась відповідно до стратегічної програми розвитку «Україно-турецького бізнес-центру» при НТУ «ХП» та використовується у навчальному процесі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Результати аналізу дисертації дозволяють констатувати, що викладені у роботі наукові положення, висновки та рекомендації є в достатній мірі аргументованими та обґрунтованими, поставлену мету досягнуто, завдання повністю виконано. Обґрунтованість наукових положень дисертаційної роботи підтверджується використанням загальнонаукових, теоретичних та спеціальних методів дослідження, зокрема. системних, функціонально-цільових, абстрактно-логічних та функціонально-ціннісних методів, багатофакторного аналізу із застосуванням статистичних методів.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації підтверджується їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Порушення академічної доброчесності у дисертації не виявлено, є посилання на відповідні джерела інформації та дотримання усіх норм законодавства про авторське право

Основні наукові і практичні результати досліджень опубліковані у період з 2017 по 2020 рік в 17 наукових працях, серед яких. 1 у наукометричній базі Scopus, 4 у наукових фахових виданнях України; 1 у закордонному періодичному фаховому виданні, 11 у матеріалах наукових конференцій.

Наведені публікації містять результати безпосередньої роботи здобувача на окремих етапах дослідження, повною мірою відображають основні положення та висновки роботи. Авторська участь здобувача в опублікованих наукових працях погоджена зі співавторами.

Дисертація Турана Угура є завершеною цілісною науковою роботою, яка характеризується логічністю та послідовністю викладення матеріалу

Дисертаційна робота складається із трьох розділів, які є змістовно пов'язаними та які у певній мірі розкривають авторську наукову позицію щодо проблематики дослідження.

У першому розділі «Теоретичний аналіз сталого розвитку в енергетичному секторі» (С. 15-85) проаналізовано та узагальнено низку літературних джерел, виконано порівняння концепції стійкості та сталого розвитку, а також досліджено економічні наслідки сталого розвитку, визначено його вклад в енергетичний сектор, проаналізовано формування ефективних комунікацій в енергетичному секторі на місцевих та міжнародних рівнях взаємодії, визначено особливості сталого розвитку для ефективної взаємодії підприємств в енергетичному секторі.

У другому розділі «Розвиток методичних підходів до оцінки макро- та мікро- економічних показників сталого розвитку підприємств» (С. 86-147) запропоновано методичний підхід до оцінювання макро- та мікроекономічних показників сталого розвитку підприємства, узагальнено відповідні показники до визначених чотирьох основних інноваційних груп сталого розвитку (економічної та політичної, енергетичної та навколишнього середовища, інновацій та підприємництва, інтелектуального та соціального капіталу), визначено найвпливовіші фактори сталого розвитку на макро- та мікрорівні підприємств та можливості щодо розробки системи їх взаємодії

У третьому розділі «Формування методичного забезпечення з оцінювання показників сталого розвитку підприємств в енергетичному секторі України» (С. 148-199) проаналізовано підприємства енергетичного сектору України та визначено внутрішні фактори впливу на їх сталий розвиток підприємств, розроблений методичний підхід використано для визначення матриці стратегій в існуючому бізнес-середовищі підприємств енергетичного сектору України.

Анотація дисертації у достатньому обсязі висвітлює основні положення і висновки, що містяться у дисертації, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад і розробленні науково-практичних рекомендацій щодо оцінювання показників сталого розвитку підприємств енергетичного сектору України. Тему дослідження розглянуто всебічно та докладно. Логічна структура роботи визначається її метою та сформульованими науково-практичними завданнями. Основні наукові результати

дослідження отримані дисертантом особисто і характеризуються науковою новизною.

До найбільш суттєвих наукових положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються новизною, науковою і практичною цінністю слід віднести такі

запропоновано концептуальні положення формування та оцінювання показників сталого розвитку підприємств, які синтезують в собі аналіз впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на сталий розвиток та на цій підставі враховують можливі ризики для підприємств, що дозволить розширити конкурентні можливості на енергетичному ринку;

удосконалено

теоретико-методичний підхід до побудови формування відповідних груп показників впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на сталий розвиток підприємства, реалізації бізнес-процесів, як системи взаємозв'язків між функціональними підрозділами підприємства на мікро- рівні, де визначено набір основних параметрів та здійснено їх оцінку за допомогою багатофакторної моделі, новизна якої полягає в комплексному дослідженні різнохарактерних чинників та їх об'єднанні з урахуванням потенційних інтересів суб'єктів господарювання, що надає можливість суттєво підвищити об'єктивність та достовірність проведеного оцінювання;

визначено стратегії ділового середовища підприємств енергетичного сектора за матрицею, що базуються на підставі методичного інструментарію, який дозволяє формувати та оцінювати показники сталого розвитку за якісними обмеженнями та відповідно запропонованими стратегіями управління ризиками;

- методичний підхід для комплексного оцінювання складових формування сталого розвитку підприємств, який, на відміну від існуючих, базується на чотирьох групах. «Економіка та політика», «Енергетика та екологія», «Інновації та підприємництво», «Інтелектуальний та соціальний капітал», на основі проведення багатофакторного аналізу з визначенням резервів розвитку та можливістю аналізу причинно-наслідкових зв'язків між складовими груп сталого розвитку, що дозволяє не тільки визначити відповідні напрями, а і окремі вузькі місця сталого розвитку підприємства, що дає змогу більш точно визначати напрями формування стратегічних цілей і отриманих результатів діяльності підприємств,

дістали подальшого розвитку

- понятійно-категоріальний апарат, а саме поняття «сталий розвиток», яке, на відміну від інших, доповнено необхідністю пошуку сучасних підходів до використання ресурсів відповідно до сталого бізнесу та враховує пошук нових більш енергозберігаючих, поняття "сталий бізнес" трактується як ефективна взаємодія суб'єктів господарювання на різних рівнях та в різних сферах господарської діяльності, закріплена формальною чи усною домовленістю, характерною ознакою якої є наявність спільної кінцевої мети, та поняття "відносини", що визначаються як тип економічних відносин, які формуються між суб'єктами господарювання на взаємовигідній основі за рахунок оптимізації об'єднання та вибору ресурсів для енергетичних джерел, відповідальності та ризиків при використанні сучасних технологічних процесів, з чітко визначеним часовим діапазоном їх реалізації, з метою захисту та зміцнення конкурентних позицій на ринку відповідно з запропонованим концептуальним підходом до забезпечення сталого розвитку підприємства.

Слід відмітити, що одержані автором наукові результати мають достатній ступінь обґрунтованості, що підтверджується аналізом праць вітчизняних та зарубіжних вчених використанням широкого масиву статистичних даних, апробацією результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Висновки та рекомендації є логічним завершенням проведених досліджень та підтверджуються довідками про впровадження на підприємствах Харківської області.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення результатів дослідження полягає у поглибленні теоретико-методичних засад і розробленні науково-практичних рекомендацій щодо формування та оцінки макро- і мікро- показників для характеристики сталого розвитку підприємств. У них включені такі групи факторів як. економічні, соціальні та екологічні, які є ключовими, з точки зору, сталого розвитку та підприємницький фактор. Дана методика враховує відповідні чотири групи, які були запропоновані автором. Алгоритм складається з п'яти етапів, які включають побудову факторної моделі і виділення найбільш значущих чинників, аналізу та відбору 121-го показника із 231-го за період 2000–2018 років.

Теоретичну цінність та практичну значущість наукових результатів Турана Угура, підтверджує широка база апробації досліджень як у науковому середовищі, так і позиції практичного впровадження.

Практична цінність дослідження дисертаційної роботи Турана Угура полягає у розробці теоретичних та методичних положень, висновків і рекомендацій, які можуть бути використані в практичній діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Науково-теоретичні розробки використовуються у навчальному процесі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» при викладенні дисциплін на кафедрі «Менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин» «Економіка та управління інноваціями: європейський досвід», «Теорія та практика зовнішньої торгівлі», «Економічний потенціал підприємств», «Economics and Organization of Production», «Production Management and Marketing» (АКТ від 12.10.2020р.).

Зауваження до дисертації та дискусійні положення. Попри всі зазначені переваги дисертаційної роботи, вона не позбавлена деяких дискусійних питань, що відображаються у наступних зауваженнях.

1 Доведено, що головним важелем для економічних перетворень в Україні стають підприємства, які у порівнянні з європейськими проводять проекти та дослідження, орієнтовані на модернізацію та інновації з використанням підходу «Енергія 4.0». Найважливішим питанням, на якому слід зосередити увагу при виробництві енергії, є вирішення та модернізація проблем інфраструктури в системах передачі. У той же час, розв'язання структурних проблем для виробництва стає головним пріоритетом, на якому здобувачу було б необхідно більше зосередити свою увагу.

2 Обрані у дослідженні показники формувались за період 2000–2018 рр. і були проаналізовані за допомогою економіко-статистичних методів, розподілених на чотири основні групи зовнішніх та внутрішніх факторів впливу: «Економіка та політика», «Енергетика та екологія», «Інновації та підприємництво», а також група «Інтелектуальний та соціальний капітал». Такий підхід надав можливість виділити показники внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств енергетичного сектору і дослідити їх вплив на сталий розвиток, проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами бізнес-середовища. Це дозволило не тільки чітко сформулювати компоненти груп сталого розвитку, але й визначити основні вузькі місця показників бізнес-середовища підприємств енергетичного сектора. Саме підходам до визначення вузьких місць та розширенню можливостей їх запобігання, у роботі необхідно було б приділити більше уваги.

3 Проведений аналіз внутрішніх показників енергетичних підприємств України за період 2019 та 2020 рр., дозволив визначити внутрішні фактори впливу. До них обрали показники: надходження інвестицій, забезпеченість ресурсами, капіталовкладення, довгострокове цільове фінансування, рівень мотивації персоналу, рівень витратності бізнесу, рівень прибутковості/збитковості. Набір зовнішніх факторів, було сформовано у другій частині дисертаційної роботи. Так, підприємства повинні поставити сталий розвиток як свою головну мету, продовжувати активізувати роботу в енергетичному секторі та використовувати методику формування і оцінювання показників сталого розвитку. Можливо у подальших дослідженнях варто було б більше уваги приділити групі «Інновації та підприємництво» в контексті сучасних економічних викликів.

4 У першому теоретичному розділі роботи проаналізовано сутність поняття сталого розвитку та еволюцію даної концепції, а також досліджено сучасний стан розвитку енергетичного сектору в Україні та світі, визначено особливості сталого розвитку підприємств енергетичного сектору. На нашу думку, доцільним було б деякі результати досліджень аналітичного характеру перенести у другий розділ роботи, при цьому розділивши пп. 1.1 на дві частини. Це дозволило б відокремити аналітичні матеріали роботи та більш наглядно показати теоретичні напрацювання автора, які відображають його теоретичний вклад у концепцію сталого розвитку.

5 Варто було уніфікувати подані рисунки (зокрема у пп. 1.2 та 1.3), уникаючи використання кольорових елементів для кращого сприйняття матеріалу та більшої стандартизованості роботи. Крім того, деякі громіздкі рисунки та таблиці доцільно було б перенести у Додатки, щоб не перевантажувати основний зміст роботи проміжними елементами розрахунків.

В цілому, викладені зауваження не зменшують теоретичного та практичного значення результатів дисертаційної роботи, до того ж окремі з них доцільно врахувати у подальшій науково-дослідній роботі автора.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Турана Угура на тему «Формування та оцінювання показників сталого розвитку підприємств енергетичного сектору» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, що вирізняється актуальністю та науковою новизною і має вагомое теоретико-методичне значення для формування сталого розвитку енергетичних підприємств в умовах постійної трансформації вітчизняного бізнес-середовища.

Дисертаційна робота Турана Угура на тему: «Формування та оцінювання показників сталого розвитку підприємств енергетичного сектору», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням відповідає вимогам пп. 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та відповідає напрямку наукового дослідження освітньо-наукової програми зі спеціальності 051 «Економіка», а її автор, Туран Угур, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського»
Міністерства освіти і науки України

В.В. Дергачова

Підпис засвідчую

Учений секретар
КПІ ім. Ігоря Сікорського

В.В. Холявко